

נ.צ.: 17025.12695 גוש: 30292

הכרזת האתר: י-4923 עמ' 4985 26.9.00 IAA: 27343/1

רחוב: דרך חברון

תאור כללי: שרידי מנזר וכנסייה

הקשר סביבתי: אתר בשטח פתוח

שמות אחרים: ביר קדיסמו, גבעת הארבעה

יעוד המקום: אתר צלינות

בעלות: הפטריארכיה היוונית אורתודוכסית

מפעיל המקום: אין

שימוש כיום: שטח לא מטופל

גודל: כ-1.5 דונם

חפירות: אבנר ר'

ניצפות: נמוכה

תיצפות: בינונית/נמוכה

תאור הממצאים:

שרידיה של כנסייה מתומנת, מרוצפת פסיפסים, ושרידי מנזר הסמוך לה. הכנסייה ערוכה במתכונת של שלושה מתומנים. במרכזה: סלע, המוקף במרחב מתומן, שנתחם בשלב הראשון בסדרת אומנות ובשלב השני בסטילובאט. את המתומן הפנימי מקיפה טבעת פנימית, ששימשה כאמבולטוריום, וטבעת חיצונית שנחלקה לחדרים. החדרים - חלקם מרובעים, וחלקם עוצבו כאולמות מלבניים המסתיימים באפסידות. בפינות נבנו חדרים מחודשים. בפאה המזרחית נבנה מרחב מוגבה ובו אפסיס, הפונה למזרח ובולט מעבר לקו המתאר של הטבעת החיצונית. שני שלביה הראשונים של הכנסייה מתוארכים לתקופה הביזנטית. השלב השלישי מתוארך לתקופה הערבית הקדומה, ואכן ניכרים סימנים המעידים על שימוש במבנה כמסגד, כדוגמת הסדרת גומחת תפילה (מחיראב) לכיוון דרום. בין השרידים - רצפות פסיפס יחודיות. באחת מרצפות הפסיפס מתוארים עצי דקל הקשורים למסורת אודות האתר. על פי מקורות היסטוריים, הוקדשה הכנסייה למריה תיאוקוס ("יולדת האל"). קיים דמיון רב בין תכנית כנסיית הקתיסמה לתכנית כנסייה דומה בהר גריזים. יתכן ותכנית כנסייה זו (בהר גריזים), ואולי אף תכנית כיפת הסלע, הושפעו מתכנית כנסיית הקתיסמה.

כנסיית הקתיסמה

תקופות: ביזאנטית, ערבית קדומה, עות'מנית

רמת השתמרות: בינונית/טובה

ממצא מיוחד: רצפות פסיפס יחודיות

פוטנציאל לחפירה עתידית: 1, 2, 3, 4, 5

מידע נוסף:

יחס אתר-סביבה:

האתר ממוקם על הדרך מ-ים לבית לחם ועובדה זו חשובה בהקשר ההיסטורי. האתר סמוך מאוד לכביש ראשי (דרך חברון) ולמעשה 'נחתך' על ידו. האתר נצפה מהכביש, אם כי גבהו אינו רב וכיום הוא 'נעלם' למי שאינו מודע לקיומו. במסגרת עבודות הפיתוח מתוכננת כיפה שתכסה את האתר, ותבליט אותו מאוד ביחס לעובר בדרך חברון. לא קיים כיום כל שילוט או הכוונה לאתר. האתר ממוקם בצומת שכונת הר חומה.

נגישות: בינונית/נמוכה. האתר כיום מגודר ולא קיימת אפשרות מוסדרת לחנייה בצד הכביש ליד האתר.

שימור:

מצב השתמרות: באתר בוצעו עבודות שימור מקיפות כחלק מפיתוח עתידי (1999). העבודות כללו: שחזור קירות (מינימלי) להדגשת מתווה הכנסייה, טיפול בפסיפסים, כיסוי פסיפסים וטיפול בטיח. האתר יציב, מבחינה שימורית, אך מגודר ומוזנח. באתר גדלה צמחיית פרא. לא ניכרים סימנים לואנדליזם או לנזק אחר.

טכנולוגיות: חציבה, בניית גויל וגזית, קרוי כיפה על גבי אומנות, פסיפסים.

מסקנות:

לאתר חשיבות רבה מבחינה דתית, כאתר המקודש לכנסייה היוונית אורתודוקסית, מבחינה היסטורית, ארכיאולוגית ואדריכלית, בשל תכנית הכנסייה ורצפות הפסיפס, וכן מבחינה נופית כאתר השוכן בלב שרידי חקלאות מסורתית.

- יש לחדש את פיתוח האתר לאחר שבוצעו בו עבודות שימור.
- יש לדאוג לתחזוקה קבועה של האתר.
- על הפיתוח להתייחס לסביבה היחודית של האתר כסביבת חקלאות מסורתית.
- יש לשלב את האתר במסגרת רחבה של פיתוח האתרים באזור גבעת המטוס - הר חומה.
- יש להבטיח ביקור חופשי באתר. אין לאפשר בנייה בתחום של 40 מ' מהאתר.
- לאתר פוטנציאל רב לפיתוח כאתר צליינות, הן בשל חשיבותו הדתית והן בשל מיקומו סמוך לבית לחם

היחס לאתרים נוספים בסביבה הקרובה: האתר מהווה חלק מתוך מכלול אתרים באזור גבעת המטוס - הר חומה: מר אליאס, גבעת המטוס, אמת המים העליונה, הר חומה ועוד.

יתכנות תיירותית: גבוהה מאוד. ברמה ארצית (צליינות)

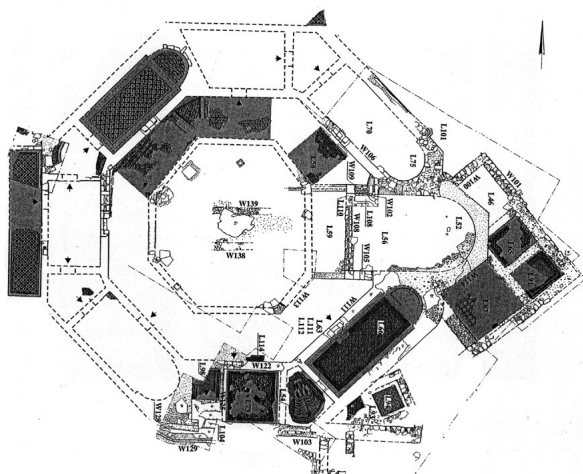
☒	ערך ארכיאולוגי מיוחד
☒	ערך היסטורי
☒	ערך דתי-תרבותי
☒	ערך אדריכלי/טכני
☒	מייצג תקופה
☒	ערך נופי
☒	נדירות
☐	רמת השתמרות
☐	מקבץ
☐	פגיעות

ביבליוגרפיה:

סקר ירושלים [106] אתר 92 וביבליוגרפיה שם
תיק שימור מס. 102, תחום שימור, רע"ת
אבנר ר', *חבלי לידה בדרך בית לחם*, מחקרי יהודה
ושומרון 8 עמ' 155-160
אבנר ר', *חדשות ארכיאולוגיות 113 עמ' 133-137*
אבנר ר', *פוני ש', תהליכי תכנון אדריכליים בתקופה הביזנטית: כנסיית הקתיסמה*, מחקרי יהודה
ושומרון 10 עמ' 171-180

ממלא הנתונים:

תאריך עדכון: אביב 2003
שחר פוני - אדריכל
יוחנן (גיון) זליגמן - ארכיאולוג

תכנית, מתוך: אבנר ר', *חדשות ארכיאולוגיות 113 עמ' 133-137*

פינת הקפלה הצפון מזרחית

האתר בזמן החפירה, מתוך ארכיון
הצילומים של רשות העתיקות

בור מים, סמוך ל"יבמה"

סמיכות לרח' דרך חברון

רצפת פסיפס, חדר דרומי

רצפת פסיפס, סמוך לקפלה הצפון מערבית

בסיס לאומנה בעלת חתך "לב".

"פסיפס חדקלים"